

Doç. Dr. Şaduman Halıcı
Anadolu Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
shalici@anadolu.edu.tr

MAHMUT ESAT BOZKURT

YANLIŞLAR - YUTTURMACALAR VE YANITLARI

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadro hemen her dönem belirli çevrelerin kasıtlı saldırılarına uğramış; demokrasiyi benimsememekle, diktatör olmakla, ırkçı uygulamalarda bulunmakla suçlanmıştır. Kanımca gerçek amaç; kişiler üzerinden Türk Devrimi'ni *demokrasi karşıtı, ırkçı*, devrimin yapıcısı olan Mustafa Kemal Atatürk'ü ise *diktatör* olarak tanımlayabilmektir. Mahmut Esat da bu saldırılardan kendisini kurtaramamıştır. 2005 yılında bir hukuk insanımız *Mahmut Esat dönemi kapandı* derken aslında Türk Devrimi'nin özellikle de Türk Hukuk Devrimi'nin son bulması umudunu taşıyanların adeta sözcüsü olmuştur.

Bu bildiri; Mahmut Esat'a yöneltilen suçlamalara ve onun üzerinden Türk Devrimi'ne ve önderine yapılmak istenen saldırılara kısmen de olsa yanıt vermek amacıyla kaleme alınmıştır.

Mahmut Esat ırkçı mıdır?

İnsanımızın, kanımca çoğunun temel problemi okuma, araştırma alışkanlığının olmaması, söylencelere inanmasıdır. Hele hele siyasilerin, toplumun önemli kesimlerine yazıları ile ulaşma şansını elde etmiş aydınların slogan cümlelere bağlı kalıp o cümlenin önünü ve sonunu merak etmemesi, dönemin koşullarını göz ardı etmesi, bugünün anlayışı ile dünü analiz! etmesi, araştırma zahmetine katlanmaması daha ötesi bu tavrını da sıkılmadan, çekinmeden itiraf edebilmesi artık salgın düzeyine ulaşmıştır. Bir gazetecinin Mahmut Esat'a *ırkçı* yakıştırmasını yaptıktan sonra *benim bilebildiklerim, gözüme çarpanlar bu kadar. Başkaları varsa bilmem. Arayıp taramaya da niyetim yok*¹ ifadesini kullanması, sanırım bu tavra en çarpıcı örnektir.

Bu çerçevede Mahmut Esat'ın Atatürk milliyetçisi olması kimi çevreleri rahatsız etmekte, onun milliyetçiliği *ırkçılık* olarak tanımlanmaktadır. Birbirinden çok farklı olmasına karşın milliyetçilik ile ırkçılık aynı kefeye konmakta, kavramlar bilinçli olarak karıştırılmaktadır. Irkçılık ve milliyetçilik... Her ikisi de milletine değer verir. Milletinin yücelmesi, çağdaş bir yaşama kavuşması için var gücü ile mücadele eder. Aralarındaki büyük

¹ *Cumhuriyet*, 21 Eylül 2014.

fark milliyetçiliğin iç ve dış politikada diğer milletleri/soyları de kendisi ile eş görmesidir. Irkçı/Faşist ideolojiler ise kendi milletini/soyunu diğerlerinden üstün görür. Bu nedenle içte ve dışta Mahmut Esat'ın deyiimi ile *salgıncı*/emperyalisttir, yutmaya, yok etmeye, asimile etmeye çalışır. Milliyetçi bireyler, toplumlar ve devletler ise barışçıldır. Dünyadaki pek çok gelişmiş, demokratik devlet/millet aynı zamanda milliyetçidir ve kanımca olmak da zorundadır. Atatürk milliyetçiliğinde de önemli olan soy/ırk değil, ulusa ait olma bilinci, ulusunu yüceltme istencidir. 1924 Anayasası'nda yer alan Türk tanımı² ile Kemalist devrimler yaşama geçirilirken benimsenen “*Halk için halkla beraber*”³ ilkesi bu düşüncenin demokratik yönüdür.

Bu çerçevede Mahmut Esat ırkçı değil gerçek bir Atatürk milliyetçisidir. Ondaki Türklük bilinci ve milliyetçilik duygusunun ilk izleri çocukluk yıllarına kadar inmektedir. Mora'dan göçmek zorunda kalan aile büyüklerinin yurt hasreti ile dolu öyküleri ile büyüyen Mahmut Esat'ın, gençlik yılları da kültürel ve siyasal Türkçülüğün gelişmeğe başladığı İstanbul'da geçmiştir.

İzmir İdadisi'ne devam ettiği yıllarda limana demir atan İtalyan ve Fransız donanmaları karşısında yerli Rumların hatta Yahudilerin neşe ve gurur gösterileri karşısında *Beşiktaş'ta yatan Barbaros'u mezarından kaldırmak ve bak pabucunu dama attığın [Anderya Dorya]nın çocukları şimdi senin sularında.., Büyük Amiral kalk ta gör!* demek isteyen Mahmut Esat⁴, Hukuk Mektebi'nde öğrenci iken, İstanbul ile İzmir arasında işleyen Türk vapurlarının olmadığı yıllarda Mesajeri Maritim ya da Romanya vapurları ile ancak ikinci mevkide yolculuk yapabilmış ve *her vakit Türk diye hakarete uğramıştır*. Yine bir gün Mesajeri Maritim kumpanyasına ait vapurda bir Rum görevlinin Türk subaylarının taşıdığı kılıçları almasına karşı çıkmış, ancak; *Vapur, Fransız toprağıdır... Burada sizin zabitleriniz kılıç takamaz* cevabını alınca *başından vurulmuşsa* dönmüş, İzmir'e varıncaya kadar kamarasında ağlayarak öfkesini kusmuştur.⁵

Çok değil 14 yıl sonra Mahmut Esat, Türk'e yapılan bu aşağılamanın öcünü Lotus Bozkurt Davası'nı Türkiye'ye kazandırarak almıştır. Bilindiği gibi 2 Ağustos 1926'da Ege Denizi'nde Midilli Adası yakınlarındaki Sığır limanı önünde meydana gelen bu olayda Fransız bandıralı Lotus gemisi ile Türk bandıralı Bozkurt'un çarpışması sonucunda Bozkurt gemisi batmış, 8 Türk gemici yaşamını yitirmiştir. Lotus, kurtulan Türkleri de alarak İstanbul'a geldiğinde Cumhuriyet savcılığı çoktan olaya el koymuştur. Kaza sırasında Lotus'u idare etmekte olan mülazım Jan Desmons ile Bozkurt'un süvarisi Hasan Kaptan tutuklanmış, Ağır Ceza'da yargılanmalarına karar verilmiştir. Aynı günlerde Fransız Denizcilik Cemiyeti

² 1924 Anayasası *Madde* 88. Türkiye ahalisine, din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur (kabul edilir). Türkiye'de veya hariçte bir Türk babanın sulbünde doğan veyahut Türkiye'de mütemekkin (ikamet eden) bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye'de doğup da memleket dahilinde ikamet ve sinn-i rüste vusulünde (18 yaşına eriştiğinde) resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türk'tür.

³ Kemalist İdeolojiye karşı çevreler kasıtlı olarak bu ilkeyi de “Halka rağmen halk için” olarak tanımlamayı yeğlemiştir.

⁴ M.E. Bozkurt, “Türk Denizcileri”, *Yeni Asır*, 4 Eylül 1938, No: 9955, s. 1-2.

⁵ M.E. Bozkurt, “Türk Denizcileri”, *Yeni Asır*, 4 Eylül 1938, No: 9955, s. 1-2; Mesajeri Maritim kumpanyasının daha sonra Lotus'un işletmecisi konumunda bulunduğu dikkate alınacak olursa, Mahmut Esat'ın Bozkurt-Lotus davasını ulusal bir dava olarak algılaması ve yaptığı ateşli savunma da açıklık kazanmaktadır.

olay nedeniyle Fransa Hükümeti'ne başvurarak, çarpışma Türk karasuları dışında olduğu için, Türkiye'nin yargılama yetkisi olmadığı iddiasıyla hükümetinden, Türk Hükümeti'ne müdahalede bulunmasını istemiştir. Çok geçmeden Fransız basını olaya müdahil olmuş, Le Jurnal Türkiye'nin Fransa'nın Lozan'da verdiği izinle kurulduğunu iddia ederken⁶ *Matin* olayı *Türk makamları(nın) şâyan-ı esef bir laubaliliği, Türk zabıtasının Fransa'ya karşı bir tuzağı ve Fransa'ya karşı açıktan açığa bir hakaret* olarak değerlendirmiştir⁷. 6 Eylül tarihli *Exelsior* gazetesinde bir Fransız amirali ise Türkiye'nin bu şekilde hareketinin Fransa'nın *rehavetinden; Kilikya olaylarından, Ankara İtilafnamesinden, meşum Lozan Antlaşmasından* ileri geldiğini iddia etmiştir⁸. Fransız basını tehditkâr cümlelerle Türkiye'den Desmons'un serbest bırakılmasını isterken ve bu istek Fransız Hükümeti'nce benimsenirken,⁹ Türkiye'de de emperyalistlerin baskısına, tehditlerine boyun eğenler olmuş, gazeteciler ve hukukçular arasında duraksama gösterenler, *Desmons'u serbest bıraksak daha iyi olur* diyenler bulunmuştur. Bunlara karşı Mahmut Esat, geri çekilmenin Türkiye'nin uluslararası saygınlığını sarsacağına, İsmet Paşa'nın Lozan'da bin bir zorlukla kaldırdığı adli kapitülasyonlara kapıların yeniden açılmış olacağına işaret ederek dik duruşunu sürdürmüştür. Bu duruşunu Çankaya'da Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa ile konuşurken de korumuş, konunun Lahey Adalet Divanı'na götürülmesini önermiştir. Önerisi kabul edilmekle kalmamış, Türkiye'yi Adalet Divanı'nda savunma görevi de isteği üzerine kendisine verilmiştir.¹⁰

Bozkurt-Lotus olayı, iki gemin çarpışmasından kaynaklanan *adi bir deniz olayı* değil, kimliğini kanıtlamaya çalışan özgür Türkiye ile emperyalist Fransa arasında bir dava olmuştur. Bu nedenle Lahey Adalet Divanı'nın 7 Eylül 1927'de verdiği kararla Türkiye'nin tezini kabul etmiş olması, tüm dünyada haklı bir yankı bulmakla kalmamıştır. Bozkurt-Lotus davası dünyanın saygın üniversitelerinde, siyasal bilgiler ve hukuk fakültelerinde hala örnek olay olarak ele alınıp işlenmektedir. Mahmut Esat, bu şerefi Türkiye'ye kazandıran Adalet Bakanı'dır. *Bozkurt* soyadı, o nedenle Atatürk tarafından kendisine verilmiştir. Davanın kazanılmasında çağdaş, laik, demokrat yasaların TBMM tarafından kabul edilmiş olması kadar etkili olan bir unsur daha vardır. O da Mahmut Esat'ın yaptığı ateşli savunmadır. Peki Mahmut Esat, gerçekten olağan üstü ateşli olan bu savunma gücünü nereden almıştır? Tabii ki Lotus gemisinin, Mesajeri Maritim kumpanyasına ait olmasından. Yani Mahmut Esat'ın hukuk öğrencisi iken Türk subaylarının hakarete uğradığına şahit olduğu geminin ait olduğu şirket... Böylece yıllar önce Türk subayları nezdinde Türklere yapılan hakaret karşılığını

⁶ *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1342 (1926), No: 835, s. 1.

⁷ *Akşam*, 8 Eylül 1342 (1926), No: 2839, s. 1.

⁸ *Vakit*, 12 Eylül 1342 (1926), No: 3124, s. 1.

⁹ *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1342 (1926), No: 826, s. 3.

¹⁰ Mahmut Esat yapılan görüşmeyi şöyle aktarıyor: *Anlattım ve sözlerimi şöyle tamamladım: Paşam, La Haye Adalet Divanı'na gidelim, kimin haklı olduğu orada belli olsun. Ben haklılığımıza inanıyorum. Müsaade ederseniz davamızı ben savunayım. Kaybedersem yurduma bir daha dönmem. Fakat kazanacağız! Hem Adalet Divanı önüne gitmeden Fransızların dediğini yapacak olursak Fransız devletinin gözdağı karşısında boyun eğmiş olacağız. Bu da onlara diğer sorunlarda aynı gözdağını ileri sürmek yürekliliğini verecektir. Halbuki La Haye Divanı'na gidersek davayı kaybetsek dahi şeref ve haysiyetimiz zedelenmez. Çünkü uluslararası bir mahkemenin hükmüne uymak şerefsizlik değil, tersine büyük şereftir” Bkz. Kemal Arıburnu, Atatürk ve Çevresindekiler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995, s. 24-25.*

bulmuştur. Eğer bu tavır ve savunu ırkçılık olarak niteleniyorsa itiraf ediyorum *Mahmut Esat ırkçıdır*.¹¹

Mahmut Esat, Türklerin *Etrâk-ı bî-idrak* olarak görüldüğü, bir annenin okula gitmeyen çocuğuna *kalın kafalı Türk, haylaz Türk* diyerek hakaret ettiği¹², Çerkes'in Çerkes'im, Arnavut'un Arnavut'um, Arap'ın Arap'im demekte duraksamadığı halde bir Türk'e milliyeti sorulunca; *Elhamdülillah Müslümanım! yahud; Muhammed ümmetindenim* dediği *moral bataklığında* tesellişi şiirlerde bulmuştur¹³. *Âşık Paşa'nın; Türk diline kimesne bakmaz idi/ Türklere her kez gönül atmaz idi/Türk dahi bilmez idi bu dilleri/İnce yolu, ol ulu menzilleri!*, *Lâstik Said'in; Arapça isteyen urbana gitsin/Acemce isteyen İran'a gitsin/Frenkçe isteyen Frengistan'a gitsin/Ki biz Türk'üz bize Türkçe gerektir* mısraları, *Ben bir Türküm dinim cinsim uludur/ Sinem, özüm ateş ile doludur* diyen Mehmed Emin'in şiirleri *moral bataklığında çırpınan* Mahmut Esat'ın *tek teselli ışıkları* olmuştur¹⁴.

Mahmut Esat'a *ırkçı* yakıştırmasını yapan çevrelerin sarıldıkları tek bir cümle vardır. O da 1930 yılında Ödemiş'te yaptığı uzun bir konuşmadan cımbızlanmaktadır. Bakalım işin aslı ne imiş...

Ödemiş Nutku ve Siyasal Ortam

Şimdi buradan o ünlü ve ağızlara sakız olmuş Ödemiş Nutku'na geçelim. Tarihte her olay olduğu dönemin iç ve dış sosyal-ekonomik-psikolojik koşulları göz önünde bulundurularak incelenir. Bilime, objektifliğe değer verenler Ödemiş Nutku'nu tek başına, olay ve olgulardan bağımsız olarak ele alamazlar, almamalıdır. O günlerin Dünyasını ve Türkiye'sini kısaca gözden geçirmeliler. Zira 1930 yılı her ikisi için de sancılıdır.

1929 yılı Eylül ayında Amerika'da Newyork borsasının çökmesi ile başlayan ekonomik bunalım kısa sürede Avrupa'yı etkisine almış, iflaslar artmış, işsizlik yaygınlaşmıştır. Borçlu devletler borçlarını ertelemiştir. Ekonomik bunalım Avrupa demokrasilerinin sorgulanmasına neden olmuş, Faşizme ve Nasyonal Sosyalizme boyun eğen pek çok komşumuzda salgıncı eğilimler artmıştır. Balkanlar kaynamaktadır. Mussolini Türkiye'yi de hedefleyen Akdeniz politikasının temelini sağlamlaştırmaktadır. Oysa aynı günlerde Mustafa Kemal ortaokullarda okutulacak Medeni Bilgiler kitabını hazırlatmakta; demokrasiyi yüceltmekte ve Cumhuriyet kuşaklarına benimsenecek hedef olarak göstermektedir. *Yurtta barış dünyada barış* düşüncesini de söylemde bırakmayarak eyleme dökmektedir. Bununla birlikte ekonomik bunalımı en çok hisseden ülkelerden olan Türkiye, gerek Hatay gerekse Osmanlı borçları yüzünden Fransa ile gergindir. İtalya'nın tutumundan rahatsızdır. Bağımsızlık mücadelesi ve kurduğu çağdaş devlet ile dünyada onurlu bir yer edinen Türkiye'ye doğrudan ses çıkaramayan bu ülkelerin Ortadoğu'da Sevr ülküsünü alttan alta nasıl tetiklediklerine ayrıntısı

¹¹ Dikkat! Türkiye'de yalnızca bu cümleyi alarak "bakın Mahmut Esat hakkında kitap yazmış Ş. Halıcı bile Mahmut Esat ırkçıdır diyor" diyebilecek epeyce kişi olduğunun bilincindeyim.

¹² M.E. Bozkurt, "Öz Türklerin Hakları 1", *Anadolu*, 19 Eylül 1932, No: 5412, s. 1.

¹³ M.E. Bozkurt, "Moral Bakımından Kültürümüz", *Ulus*, 27 Ocak 1939, s. 1-7; "Moral Bakımından Kültürümüz", *Anadolu*, 31 Ocak 1939, No: 7803, s. 6.

¹⁴ M.E. Bozkurt, "Moral Bakımından Kültürümüz", *Ulus*, 27 Ocak 1939, s. 1-7.

ile değinmeye gerek yok. Nasturi, Şeyh Sait ve Ağrı isyanları ile bu isyanlarda başta İngiltere olmak üzere batılı devletlerin rolünün hatırlanması yeterlidir sanırım.

Ödemiş Nutku'nun gerisinde siyasal bağlamda iki temel olay vardır. İlki 1927'den beri süren Kürtçülük temelli ayaklanmalardır. Daha Şeyh Sait isyanının sarsıntısı geçmeden gelen ayaklanmalardır bunlar. Aynı dönemde Milli Mücadele aleyhtarı olup sürgünde, özellikle Ortadoğu'da yaşamak zorunda kalanların yayın ve propagandaları da hatırlanmalıdır¹⁵. İkincisi; yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Partisi'nin, Terakkiperver Cumhuriyet Partisi deneyiminde olduğu gibi yeni Türkiye düşmanlarının saçak altı olması, lideri Fethi Bey'in de yaptığı sert konuşmalarla -istemedi de olsa- bu kesime göz kırpmasıdır. Özellikle altı yıllık Adalet Bakanlığı döneminde Mahmut Esat'ın yaptıklarının görmezden gelinmesidir. Devrimin kazanımları için tehlike çanları çalmaya başlamıştır. Ödemiş Nutku tüm bunlara yanıt niteliğindedir. Mahmut Esat'ın *Niçin Cumhuriyet Halk Fırkasındanım* sorusuna verdiği yanıt, dolayısıyla yanıtın muhatabı Fethi Bey ve Serbest Cumhuriyet Fırka taraftarlarıdır. İkinci yanıt ise hala Doğu Anadolu'da Batılı devletlerin emperyalist amaçlarına uşaklık ederek, *Türkiyelilerin* oluk oluk kan akıtarak ve yoklukla mücadele ederek kurduğu devleti yıkma amaçlarına maşalık edenleredir.

Ödemiş Nutku ve “Öz Türk” Kavramı

Mahmut Esat'ın bu konuşmasından sürekli alıntı yapılan ünlü cümle; *...Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmak, köle olmaktır*¹⁶. Bu cümle O'nun mu? Evet. Peki buradaki *Öz Türk* olmayanları nasıl tanımlıyor? Merak edenlere yanıtı yine kendisi veriyor:

*...Bazı ecnebî malî müesseseler. Bu müesseselerin adamları. Bunların çoğu öz türk değildir. Devletin nüfuzunu gizli gizli kullananlar. Dalavereciler, mürteşiler, raşiler. Şantajcılar. Haysiyet, şeref bezirgânları. Adi sokak hırsızları.*¹⁷

Yani Mahmut Esat için *Öz Türk*'lük ırk/soy sorunu değil, ahlak sorunudur. İddia edildiği gibi hedefinde Kürt, Ermeni, Rum, Yahudi, Çerkes vs kökenli Türk yurttaşları yoktur. Hele hele Türkiye'de yaşayan yabancılar hiç yoktur. O her iki iddiaya da Ödemiş'te yaptığı konuşmadan dört gün sonra yanıt vermiş;

Ben Ödemiş nutkunda 'Bu memleketin efendisi Türklerdir. Öz Türk olmayanların hakkı hizmetçiliktir, köleliktir' demekle misafirlerimiz olan yabancıları kastetmedim. Esasen bir memleketin dahili siyasi münakaşalarında yabancıların yeri yoktur ve olamaz. Bu hak vatan evlatlarına aittir. Benim kastım anayasa icabınca Türk olup hâlâ Türkten

¹⁵ 1925'ten itibaren Mısır, Ürdün, San Remo, Paris, Londra, Atina gibi merkezlerde *Kemalist Türkiye*'yi yıkma planları yapılmakta, Ordu ve Millet Cemaat-i İnkılabiyesi, Mukaddes İhtilal gibi cemiyetler kurulmakta İstanbul'da buluşma sözleri verilmekte, Atatürk'e suikast girişimleri yapılmakta, Hoybun ile Taşnak Ermeniler ile güç birliğine gidilerek Türkiye'nin doğusundaki ateşe benzin dökülmektedir. Benzin dökenlerden biri de Çerkes Ethem'dir. Bkz. Şaduman Halıcı, *Ethem*, E yayımları, İstanbul, 2016.

¹⁶ *Anadolu*, 18 Eylül 1930.

¹⁷ “Hırsızlar Kim”, *Halk Dostu*, 21 Kanun-ı evvel (Aralık) 1930, No: 18.

*başka milliyet iddia edenler varsa onlardır. Türk kültürünü samimi kabul edip de Türküm diyene sözüm yoktur!*¹⁸

demiştir. Ona göre; *Türk haklarından istifade edebilmek için Türklüğü benimsemek, Türk kültürünü kabul etmek, Türklüğü duymak, Türk menfaatlerini kendi menfaati yapmak, ona hürmet etmek, Türküm demek, Türklüğü kültürüyle, hissiyle kabul etmek yeterlidir ve bunları samimiyetle benimseyenleri, yapanları kim olursa olsun Türk saymıştır*¹⁹. Böylece ‘Türk’lüğü etnik değil tamamen hukuksal bir kavram olarak ele almış, 1924 Anayasası’nın 88. maddesinde vurgulandığı şekli ile *Türkiye’de din ve ırk ayırt etmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir* hükmü ile de uyum içinde olmuştur. Bu nedenle Ödemiş Nutku’ndan beş yıl önce 1925’te benzer bir cümle kurduğunda hiç tepki almamıştır. Şeyh Sait isyanının ardından Adalet Bakanı olarak *Türkiye Cumhuriyeti’nde efendi olarak yaşamak hakkı Türklerin ve Türk olanlarıdır. Bunu yâr da ağyâr da böyle bilmelidir* uyarısını yapan Mahmut Esat gerekçesini de şu cümlelerle ortaya koymuştur:

*“Türk inkılâbı geriye doğru geçit veren köprüleri yıkarak ilerlemektedir. Geride korkunç kanlı uçurumlar vardır. Gözlerini hâlâ gerilerde gezdirenler, gerilere ümit bağlayanlar cezalarını çekiyorlar ve çekeceklerdir.”*²⁰

Mahmut Esat, 1924 Anayasası’nın tanımladığı kapsam dışında iddialarda bulunanlarla mücadelesini de yine yazıları ile sürdürmüştür. Türk dili konusundaki duyarlılığı buna en güzel örnektir.

Ceza Yasası ve Faşist İtalya

Şimdi Mahmut Esat Faşist İtalya’nın Faşist Ceza Yasası’nı aldı masalının iç yüzüne gelebiliriz...

Mahmut Esat, Adalet bakanlığı döneminde Medeni Yasa ile başlayan, Borçlar, Ceza, Kara ve Deniz Ticaret, Yargılama Usulü, İcra ve İflas yasaları ile devam eden *Cumhuriyet Kanunları* serisinin baş mimarıdır. *Baş mimar* nitelemesini bilinçli kullanıyorum. Zira Mahmut Esat’ın çağdaş yasaları Batılı yasalardan çeviri yolu ile Türkiye’ye kazandırmak düşüncesi Mustafa Kemal’i bile tereddütte bırakmıştır. Çankaya’daki konuşmaya kulak verelim...

Mustafa Kemal soruyor: *Çocuğum istediğini yaparsak tercüme ettireceğimiz bu kanunları memleketimizde tatbik edecek elemanlarımız var mıdır?*

Mahmut Esat yanıtlıyor: *Paşam; bir gün Avrupa’da çok mükemmel yeni bir silah icat edildiğini işitseniz, memleketimizde bunu kullanmasını bilen askerimiz yoktur diye o silahı almakta tereddüt mü edersiniz? Elbette ki hayır. Silahı alır ve onu kullanabilecek askerleri yetiştirirsiniz.*

¹⁸ *Anadolu*, 21 Eylül 1930.

¹⁹ “Türk Hâkimiyeti”, *Anadolu*, 4 Eylül 1931.

²⁰ *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1341 (1925), 384, s. 2.

İşte bu konuşma Türkiye'yi çağdaş hukuka taşıyan yasaların çeviri yolu ile hazırlanmasını sağlamıştır. Yalnız yasaların değil Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nin, yani günümüzdeki Ankara Hukuk Fakültesi'nin de kuruluş gerekçesi olmuştur. Ceza Yasası da bu çerçevede İtalyan Ceza Yasası'ndan tercüme edilerek hazırlanmıştır. Ancak Türk Ceza Yasası; pek çok yazıda, pek çok konuşmada iddia edildiği gibi *İtalya'da faşizm döneminin ceza yasasından çeviri* değildir. Türkiye'nin temel aldığı İtalyan Ceza Yasası demokratik İtalya'nın 1889 yılında kabul ettiği Zanardelli Yasası'dır. İtalya'da Faşizm benimsendikten sonra bu yasa değiştirilmiştir. İtalyan siyasetçilerinden Nitti, *Demokrasiler* adlı kitabında; *Faşist yönetim, dünyanın en güzel ceza yasalarından biri olduğunda şüphe olmayan eski yasayı kaldırdı. Bunun değerini Türkler bildi ve aldı* der.

Mahmut Esat Bozkurt ve Hıristiyanlık

Kimi yayın organları ile internet sitelerinde Mahmut Esat Bozkurt'un 1923 yılında Anayasa tartışmaları sırasında *Hıristiyanlığı kabul edelim ya da Türkiye'nin resmi dini Hıristiyanlık olsun* önerisinde bulunduğu yazılıyor. Kimi siyasetçiler de kulaktan dolma nereden duyduklarını bile bilmedikleri bu slogan cümlelerin parlıtlı ışığına kanıveriyor. Bu iddia Karabekir'in 1970 yılında Yeni İstanbul Gazetesi'nde yayınlanan hatıralarına dayandırılarak yapılmaktadır. Karabekir burada yalnız Bozkurt'u değil, Tevfik Rüştü Aras'ı ve Fethi Okyar'ı da Türkiye'yi Hıristiyan yapmayı istemekle itham etmektedir. Ve nihayet asıl hedefine üstü kapalı olarak gelmektedir. Atatürk'e verdiği cevapla kendisini İslam dininin koruyucusu, Türkiye'yi Hıristiyanlıktan kurtaran adam mevkiine çıkarırken, imasını yapmaktan da geri durmayarak klasik Karabekir'i açığa vurmaktadır. Yine Karabekir o günkü toplantıda Bozkurt, Aras ve Okyar'ın dışında Nafia Bakanı Fevzi Bey, Maliye Bakanı Hasan Bey, Ziraat Bakanı Sabri Bey, Basın Yayın Genel Müdürü Ağaoğlu Ahmet Bey, Mebuslardan Ziya Gökalp, İhsan Bey, Rasim Bey ile Başbakan Rauf Orbay'ın da bulunduğunu belirtiyor. Adı geçenlerden hiç biri o günlerde Hıristiyanlığı kabul edelim mi etmeyelim mi diye bir tartışmadan söz etmiyorlar. Rauf Orbay'ın ve Ağaoğlu Ahmet Bey'in anılarında da böyle bir ima yok. Ne hikmetse yalnızca Karabekir duymuş...

Adalet Bakanlığı'ndan İstifası

Mahmut Esat'a yöneltilen iftiraldan biri de 22 Ekim 1924'de kurulan Fethi Bey Hükümeti'nde üstlendiği Adalet Bakanlığı'ndan 21 Eylül 1930'da istifası ve sonrası ile ilgilidir. Önce, Türkiye'nin onun istifasını sevinçle karşıladığı izlenimi verilmeye çalışılmaktadır. Ardından da sanki bakanlık beklentisi varmış gibi *bir daha bakanlık yüzü göremediği* iddia edilmektedir. Kendin çal kendin oyna...

Oysa Mahmut Esat'ın istifasının temelinde Öz-Türklük bahsinde ele aldığımız aynı ahlak sorunu yatmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin *Elhamdülillah, Adliye Vekili Nihayet İstifaya Mecbur Oldu. İsmet Paşa bir kez daha kuvvetlendi*²¹ başlığı ile istifa haberini vermesinin de çarpıcı nedenleri vardır. Üstelik bu başlıkla verilen istifası da ilk istifa girişimi

²¹ *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1930, No: 2291.

değildir. Öncesinde iki girişim daha vardır.²² O, bıçağın kemiğe dayandığı anda istifa etmiştir. Sadece Ödemiş'te değil, İzmir'in çeşitli ilçelerinde yaptığı konuşmalarda üzerinde durduğu konular ve hedef aldığı kişiler nedeniyle o gün de çok yıpratılmıştır. Eleştiri okları kendisinden hükümete sekince istifayı uygun bulmuştur. Zira o; konuşmak, gerçekleri milletine anlatmayı sürdürmek niyetindedir ama İsmet Paşa Hükümeti'nin bir üyesi olması buna engeldir. Hükümetin yıpratılmasının önüne geçmek istediği için de -burada yukarıda çizdiğim dünya ve Türkiye koşulları hatırlanmalıdır- istifa etmiştir. İstifasının asıl nedeni budur. Ancak başka nedenler de vardır. Bu nedenlere kısaca değineceğim, o zaman Cumhuriyet Gazetesi'nin istifa haberini neden *Elhamdülillah* başlığı ile kutladığı da anlaşılabilir olacaktır.

Mahmut Esat'ın İktisat Bakanlığı çok başarılıdır.²³ İstifa nedeni bakan olarak grevlere destek vermesidir!²⁴ Bunu neden söylüyorum; kişiliği hakkında ipucu olsun istiyorum. Adalet Bakanlığı İktisat Bakanlığı'ndan çok daha başarılıdır. Türkiye, Mustafa Kemal'den aldığı güç ve destekle ve Mahmut Esat'ın hukuk devrimleri ile Batılı demokrasilerle arasındaki yüzlerce yıllık farkı kapatmış, çağdaş/laik hukuk devletinin temellerini atmıştır. Mahmut Esat'ı güçlü, Cumhuriyet'i kuran kadro için sözüne güvenilen kişi kılan bu unsur kuşkusuz kimi kıskançlıkları da tetiklemiştir²⁵. O, *devletin malı deniz* mantığını güdenlere karşı savaş açmıştır. Hâkimler Yasası'nı çıkardığında Türkiye'yi İstanbul olarak algılayıp ülkenin diğer şehirlerinde hizmet vermekten kaçınan, hâkimlik mesleği ile avukatlığı birlikte yürüterek kesesini doldurmak isteyen hâkimlere, önce, Türkiye'nin İstanbul'dan ibaret olmadığını hatırlatmıştır. Ardından Avukatlık Yasası'nda yaptığı değişiklikle hâkimlik mesleğinden istifa edip İstanbul'da avukatlığa devam etmek isteyenlerin önünü kesmiştir(1926). Devletten barut ve patlayıcı madde tekeli alan(1925), sonra bu tekeli Fransız şirkete satan, satarken de rüşvet veren, hediyeler dağıtan ve yakalanan (1929) iş adamlarının ve rüşvet aldıkları iddia edilen memurların yargı önüne çıkması için verdiği mücadele ise günümüze örnek olacak niteliktedir. İşadamlarınca, onların avukatlarınca tehdit edilmiştir, araya adam konularak tatlı dille yola getirilmeye çalışılmıştır. Onun yanıtı ise rüşvet alan memurların hızla yargılanmasını sağlayacak yeni bir yasa çıkarmak (1929) ve iş adamları ile ilgili kovuşturmanın geciktirilmemesi için önlem almak olmuştur. İstifası, yargılama kararının alındığı günlere rastlamış, Mahmut Esat bakanlıktan ayrıldıktan sonra yargılama bir türlü

²² Başta Cumhuriyet olmak üzere kimi gazeteler kimi gazeteler Başbakan İsmet İnönü'nün Mahmut Esat'tan istifa etmesini istediği yolunda iddialarda bulunmuştur. Başbakan bu haberleri şu açıklama ile yalanlamıştır: "Mahmut Esat Beyin tarafımdan istifaya davet olduğu haberi asılsızdır. Kendisi şimdiye kadar birkaç kere çekilmek arzusunu göstermiş ve tarafımdan kabul olunmamıştı. Bu defa ısrar etti. İstifasını kabul etmekten müteessif olacağım." Bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Eylül 1930, No: 3305, s. 1.

²³ 12 Temmuz 1922'de kurulan Rauf Bey Hükümeti'nde İktisat Vekilliği görevini üstlenen Mahmut Esat bu görevini 22 Eylül 1923'e kadar sürdürmüştür. TBMM ZC, D. I, c. 21, s. 358-361; *Anadoluda Yeni Gün*, 13 Temmuz 1338 (1922), No: 918-541; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Temmuz 1338 (1922), No: 556; *Akşam*, 23 Eylül 1339 (1923), No:1781, s. 1; *Yeni Tasvir-i Efkâr*, 24 Eylül 1339 (1923), No: 3535-807, s. 1; *TBMM ZC*, D. II, c. 2, s. 232.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkan Serçe, "1923 İzmir-Aydın Demiryolu Grevi: Siyasal İktidar, Sermaye ve İşçi Sınıfı Üçgeni Üzerine Bir Deneme", *Toplum ve Bilim*, S. 66, (Bahar 1995), s. 86-104

²⁵ Mahmut Esat'ın özellikle Mustafa Kemal Atatürk nezdinde sözüne güvenilen kişi olduğuna dair kuvvetli kanıtlar vardır. Bilindiği gibi Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele döneminde geleceğe dönük düşüncelerini sayılı dostlarıyla paylaşmıştır. Mahmut Esat bu isimler arasındadır. Örneğin zaferden sonra Cumhuriyet'in benimseneceğini onunla paylaşabilmiştir.

başlayamamış, 1933 Genel Af Yasası ile dosya kapanmıştır.²⁶ 1929 da çıkardığı İcra ve İflas yasası ise iş çevrelerinin tepkisi ile karşılanmıştır. O bakanlıktan ayrıldıktan sonra tepki çeken maddeler değiştirilmiş, yasa tanınmayacak hale getirilmiştir.

Yunus Nadi-Mahmut Esat İlişkisi...

1930'a gelindiğinde Mahmut Esat ile Anadolu'da Yenigün/Cumhuriyet Gazetesi sahibi Yunus Nadi'nin arası pek hoş değildir. Kırılma 1924 Anayasası hazırlanırken başlamıştır. Yunus Nadi Anayasa Komisyonu başkanıdır. Mustafa Kemal, Cumhurbaşkanı TBMM'yi dağıtma/fesh yetkisi ile yasaları veto hakkının verilmesini istemiştir. Yunus Nadi başkanlığındaki komisyon da anayasa maddelerini Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda kaleme almıştır. Bu yetkilere Mahmut Esat hem TBMM'de hem de basında yazdığı makalelerle şiddetle karşı çıkmıştır. Zira, ona göre bu yetkilerin Cumhurbaşkanı'na verilmesi *hakimiyet-i milliye* ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından Çankaya'ya çağırılmış, ikna edileceği düşünülmüş ancak edilememiş, aksine Mahmut Esat, Mustafa Kemal'i ikna etmiştir. Bu nedenle 1924 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın TBMM'yi dağıtma yetkisi yoktur. Veto yetkisi ise sınırlıdır.

Bu süreçte Yunus Nadi Mahmut Esat'a yanıt niteliğinde oldukça sert yazılar kaleme almıştır. Mahmut Esat'ı *solda sıfır* olarak tanımlamış, yaptığı savunmaları ise *âcizane* ve *bayağı propaganda*, *gafler* ve *cehalet* olarak nitelendirmiştir. Yani Mustafa Kemal'i ikna eden Mahmut Esat, Yunus Nadi'yi ikna edememiştir. Yunus Nadi bu düşüncelerini gazetesinde yazdığı gün, yani 24 Mart'ta TBMM'de Maliye Vekâleti'nin bütçesi görüşülürken Kastamonu milletvekili Halid Bey *emval-i metrukeden* olan İstanbul'daki Manuk Matyosyan matbaasının *müzayede* ile değil de *takdiri kıymet usulüyle* ve değerinin çok altında kime satıldığını Maliye Vekili'nden sorduğunda, matbaanın Yunus Nadi Bey'e *icar* edildiği anlaşılmıştır. Milletvekilleri, Yunus Nadi'nin kaleme aldığı *makale(nin) bundan dolayı yaz(ıl)mış* ve *mükafatı(n) peşin verilmiş* olduğunu seslendirmiştir. Konu fazla detaylandırılmamış ve başkan Fethi Bey'in müdahalesi ile bütçe görüşmelerine geri dönmüştür.²⁷ Bu tarihten sonra, 1920 yılından beri başyazarlarından biri olduğu Anadolu'da Yenigün/Cumhuriyet gazetesinin sütunları da Mahmut Esat'a kapatılmıştır.

Mahmut Esat ile Yunus Nadi arasındaki ikinci gerginlik yukarıda bahsettiğim rüşvet soruşturması ile ilgilidir. Mahmut Esat, 'Rüşvet Olayı/Barut İrtişası Davası' dolayısıyla yapılan tutuklamaların ardından basınla olaya yaklaşımını eleştirmiş, kovuşturmanın sağlıklı yürüyebilmesi için onlardan yalan yanlış haberlere yer vermemelerini istemiştir. Ancak kimi gazeteler bu uyarıyı dikkate almamıştır. Cumhuriyet de bunlar arasındadır. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'nın talebi üzerine Eylül 1929'da içlerinde Cumhuriyet'in de bulunduğu gazetelerin sahip ve sorumlu müdürleri hakkında *hilaf-ı hakikat ve müheyyiç neşriyattan* İstanbul 2. Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır²⁸. Davada Cumhuriyet gazetesinin

²⁶ Şaduman Halıcı, "Bir Rüşvet Davası: Barut İrtişası Olayı", *Atatürk Yolu Dergisi*, 2015, s. 33-60.

²⁷ Yunus Nadi, "Hâkimiyeti Milliye'ye İlk Darbe!", *Anadoluda Yenigün*, 24 Mart 1340 (1924), No: 1446-1070; *TBMM ZC*, D. 2, c. 8, s. 120.

²⁸ Gazetecilerin dokunulmazlıklarının kaldırılması istemi Adliye Vekâleti kanalıyla Başvekâlete gitmiş, incelemek üzere kurulan Karma Encümen ise bir sonraki devreye bırakmıştır. Bkz. *TBMM ZC*, D. III, c. 19, S No: 185, s. 8.

avukatlığını rüşvet sanıklarının da avukatlığını üstlenen Haydar Rifat Bey yapmıştır²⁹. Duruşmalar sürerken kimi dedikodular ve baskı girişimleri yaşanınca da Savcılığın isteği ve Adalet Bakanı Mahmut Esat'ın uygun bulması ile dava İstanbul'dan Bursa'ya nakledilmiştir³⁰. Yunus Nadi Bey bu nakli Anayasaya aykırı bulmuş, adaleti ve hâkimleri rencide ettiğini iddia etmiş, 3 Haziran 1930'da kaleme aldığı *Kimi Kimden Şekva Edelim* başlıklı yazısında ise doğrudan Adalet Bakanı Mahmut Esat'ı hedef almıştır. Nakil kararını veren Temyiz Mahkemesi'nin *dalgınlıkla hareket etmiş* olduğunu savunan Yunus Nadi, bu karar ile davaların kendilerine yabancı kılındığını, savunma haklarının ellerinden alındığını, *bu işte adaleti rencide eden büyük bir arıza* olduğunu ve verilecek hüküm ne olursa olsun kendilerini tatmin etmeyeceğini belirtmiştir. Mahmut Esat'ın Yunus Nadi'ye yanıtı gecikmemiş, TBMM'nin 5 Haziran'da yapılan toplantısında *bravo* sesleri arasında davanın naklinin haklılığını ortaya koymuştur. Cumhuriyet gazetesinin *Elhamdülillah* başlığının ardında yatan gerçekler de bunlar olmuştur.

Mahmut Esat'ın 22 Eylül 1930'dan sonra bir daha *bakanlık yüzü* görememesinin nedeni de kendi tercihi olmasıdır. O, bakanlık heveslisi değil, *milletine âşık* bir devrimcidir. Milletinin/CHP'nin temsilcisi olmak Mahmut Esat'a yetmiştir. Özgürce yazmakta, özgürce konuşmaktadır. Yaşamının sonuna kadar millet temsilciliği görevini sürdürdüğü de göz ardı edilmemelidir. Ölüm, milletinin dertlerine eğildiği *Yürekler Acısı* adlı makalesini yazarken onu yoklamış, beş günlük koma halinin ardından 21 Aralık 1943'te milletinden ayırmıştır.

Mahmut Esat; herhangi bir insan, herhangi bir siyasetçi değildir. Mahmut Esat, Kemalizm'in kuramcılarında biridir. Temelsiz, gerçek dışı, çarpıtma belgeleriyle ona vurulacak her damga dolaylı yoldan Kemalizm'e ve Kemalist İdeoloji ile yücelen ve dünyada saygın yer bulan Türkiye'yi kuranlara yönelecektir. Amaç, Mahmut Esat üzerinden Mustafa Kemal Atatürk'ü ve Onun Türkiye'sini vurmaktır mıdır? Ele ne geçecektir ya de elde ne kalacaktır?

²⁹ *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1929, No: 1942, s. 1.

³⁰ *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1930, No: 2162, s. 4.